

การวิจัยในชั้นเรียน: มองปัจจุบันสู่อนาคต¹

อุทัย ดุลยเกษม

บทคัดย่อ

มีการตื่นตัวและมีการส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนกันมาก นักวิชาการหลายคนเห็นว่าแนวโน้มที่เกิดขึ้นนี้เป็นสัญญาณทางบวกของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศ อย่างไรก็ตาม การทำวิจัยในชั้นเรียนที่ผ่านมา มีประเด็นที่ต้องพิจารณาหลายประการ โดยเฉพาะการนำไปเชื่อมโยงกับการเลื่อนตำแหน่งทางวิชาชีพครูโดยใช้ผลงานจากการวิจัย บทความนี้นำเสนอมุมมองที่น่าสนใจหลายประเด็นที่ควรมีการหยิบยกไปถกอภิปรายต่อไป

¹ บทความนำเสนอในการประชุมเสวนาทางวิชาการเรื่อง “การวิจัยในชั้นเรียน: มองปัจจุบันเพื่อสร้างสรรคอนาคต” จัดโดยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เนื่องในโอกาสวันเกิดของคณะ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2548

Classroom Research: Looking Forward to the Future

Uthai Dulyakasem

ABSTRACT

Over the past few years, classroom research has been widely promoted and many classroom research projects have been conducted. This trend is viewed by many educators as a positive sign for educational reform in this country. However, there are few issues that need to be re-considered, especially, the linkage between the research work and the professional promotion of the teachers, who carry out the research work based upon the research report. This short article is a humbly attempt to raise some issues and discuss them with the purpose of generating further debates.

1. เกรีน

ในรอบสองสามปีมานี้ ประเด็นเรื่องการวิจัยในชั้นเรียนมีการกล่าวถึงกันมาก สถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิจัยของมหาวิทยาลัยหลายแห่งได้จัดให้มีการอบรมเรื่องการวิจัยในชั้นเรียน บางแห่งเขียนเป็นคู่มือออกมาด้วยซ้ำ ผมเองไม่เคยพูดถึงการวิจัยในชั้นเรียนเพราะว่าผมไม่เห็นว่ามีอะไรใหม่ เพราะการวิจัยนั้นจะเป็นการวิจัยในห้องเรียน นอกห้องเรียน ในสถานอาบอบนวด ในโรงพยาบาล หรือที่ไหนๆ มันก็เป็นเรื่องเดียวกัน นั่นคือการวิจัยเป็นกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ (ที่ยังไม่รู้) หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งของผู้ทำวิจัย ประเด็นเรื่องห้องเรียนเป็นเพียง Research Locale เช่นเดียวกับในโรงพยาบาล ในสถานอาบอบนวดนั่นเอง ข้อแตกต่างที่อาจมีอยู่บ้างก็มีเพียงว่า ผู้ทำวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ Research Locale นั้น เหมือนกับว่าผู้ที่เป็นพระสงฆ์อยู่ในวัดแล้วทำวิจัยเรื่องเกี่ยวกับวัดที่ตนจำวัดอยู่นั้นแหละ

ในสถานการณ์แบบนี้ประเด็นที่พึงพิจารณาเป็นประเด็นเกี่ยวกับวิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology) ประเด็นที่สำคัญในการทำวิจัยในชั้นเรียนอยู่ที่โจทย์การวิจัย และประเด็นนี้เป็นประเด็นที่สำคัญมากที่สุดในการทำวิจัยในชั้นเรียน เพราะถ้าผู้วิจัยตั้งโจทย์ผิดหรือตั้งโจทย์ที่ไม่สอดคล้องกับสภาพจริงภายในชั้นเรียน ถึงแม้จะมีประโยชน์ แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ในแง่ของการได้ความรู้ แต่ไม่มีประโยชน์ในการนำเอาผลจากการวิจัยไปปรับใช้ในกระบวนการเรียนการสอน

2. จุดมุ่งหมายของการทำวิจัยในชั้นเรียน

อันที่จริงจุดมุ่งหมายหลักของการทำวิจัยในชั้นเรียนก็เพื่อต้องการสร้างความรู้ในเรื่องที่เรา ยังไม่รู้ เพื่อว่าจะได้นำเอาความรู้ที่ได้จากกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนนั้นมาใช้ประกอบการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนนั่นเอง เพราะฉะนั้นการตั้งโจทย์จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้าถามต่อว่า แล้วการตั้งโจทย์การวิจัยมีแนวทางในการตั้งอย่างไร ตรงนี้แหละเป็นเรื่องของผู้ทำวิจัยและเป็นครูอยู่ด้วย ต้องเริ่มด้วยการสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนอย่างรอบคอบ เพราะการตั้งโจทย์วิจัยมักจะเริ่มต้นด้วยปรากฏการณ์ เช่น ครูที่ทำการเรียนการสอนอยู่ในชั้นเรียน สังเกตเห็นว่ามีเด็กนักเรียนอยู่จำนวนหนึ่งไม่ค่อยทำการบ้านที่ครูมอบหมายให้ทำ เมื่อครูจะเอาโทษ ก็มักจะขอเพื่อนเอามาลอกส่งครูเพื่อไม่ต้องถูกลงโทษ อย่างนี้ก็ถือว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง หรือสมมุติว่าครูสังเกตว่ามีเด็กในชั้นเรียนจำนวนหนึ่งมีนิสัยเกเร ชอบบรังแกเด็กคนอื่น ๆ ในห้องเป็นประจำ และมักจะนิยมความรุนแรง อันนี้ก็ถือว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง หรือสมมุติว่ามีเด็กในชั้นเรียนจำนวนหนึ่งในชั้นเรียนชอบขาดเรียนหรือหนีเรียนเป็นประจำหรือบ่อยครั้ง อย่างนี้ก็ถือว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน ตัวอย่างที่ยกมานั้น ครูที่ทำการสอนมีความสนใจที่จะแก้ปัญหาหรือไม่ ถ้าต้องการแก้ปัญหาก็มิใช่จะใช้สูตรสำเร็จรูปที่ครูส่วนหนึ่งมักจะนิยมใช้กัน เช่น การลงโทษ

ในรูปแบบต่าง ๆ หรือไม่ก็เชิญพ่อแม่หรือผู้ปกครองให้มาพบครูหรือผู้บริหารโรงเรียน เป็นต้น แต่การแก้ปัญหาในกรณีที่ยกตัวอย่างมา วิธีที่ดีที่สุดก็คือการวิจัยเพื่อจะได้รู้ว่าสาเหตุใดที่ทำให้เด็กเหล่านั้นไม่ทำการบ้านหรือชอบลอกการบ้านเพื่อน หรือเพราะเหตุใดเด็กกลุ่มนั้นจึงชอบเกรงและรังแกเพื่อนในชั้นเรียน หรือเป็นเพราะสาเหตุใดที่เด็กกลุ่มนั้นชอบขาดเรียนหรือชอบหนีเรียนบ่อย ๆ เป็นต้น

ถ้าครูทำวิจัยอย่างถูกต้องตามหลักการและกระบวนการทำวิจัย ครูก็จะรู้ถึงสาเหตุหรือเงื่อนไขของการเกิดปรากฏการณ์แต่ละปรากฏการณ์อย่างชัดเจน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือการทำวิจัยในชั้นเรียนในประเด็นเหล่านี้จะทำให้ครูซึ่งเป็นผู้ทำวิจัยได้มีความรู้ที่เชื่อถือได้และสามารถนำมาประกอบการพิจารณาในกระบวนการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

3. เงื่อนไขของการทำวิจัยในชั้นเรียนให้สำเร็จและมีคุณภาพ

ผมคิดว่าเงื่อนไขที่จะทำให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนได้หรือไม่ และการทำวิจัยในชั้นเรียนได้อย่างมีคุณภาพหรือไม่มีอยู่สองสามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

เงื่อนไขแรก ครูผู้สอนมีความสนใจที่จะแก้ปัญหาหรือสนใจที่จะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนจริงหรือไม่ ถ้าครูมีความตั้งใจจริงทั้งในเรื่องการแก้ปัญหาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนจริง และมีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนจริง การทำวิจัยในชั้นเรียนก็มีโอกาสเกิดได้มาก เพราะครูผู้นั้นจะเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในตัวเด็กทั้งในด้านผลการเรียนและการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตลอดที่ใช้เวลาอยู่ที่โรงเรียนและรับฟังปัญหาเกี่ยวกับตัวเด็กนักเรียนจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ เมื่อครูผู้สอนเอาใจใส่เด็กอย่างสม่ำเสมอก็ย่อมสังเกตเห็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับเด็กได้มาก และสามารถเลือกปรากฏการณ์ที่สนใจมาตั้งเป็นโจทย์การวิจัยได้อย่างตรงกับความ เป็นจริง

เงื่อนไขที่สอง ความสามารถของครูในการตั้งโจทย์การวิจัยของครูผู้สอน เพราะการตั้งโจทย์การวิจัยเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในกระบวนการทำวิจัย และเป็นจุดอ่อนที่สุดที่พบในงานวิจัยที่เป็นกันอยู่ในปัจจุบัน ถ้าการตั้งโจทย์การวิจัยไม่ชัดเจนหรือไม่ถูกต้องก็ไม่มีทางที่จะได้คำตอบหรือได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็ก

เงื่อนไขที่สาม ความสามารถของครูผู้สอนในการเลือกใช้วิธีวิทยาการทำวิจัย เรื่องนี้เป็นจุดอ่อนที่พบอยู่มากในงานวิจัยที่เคยอ่านมา ด้วยเหตุดังนั้นก็มีความจำเป็นที่ต้องมีกลไกที่มีประสิทธิภาพภายในโรงเรียนหรือภายในกลุ่มโรงเรียนที่สามารถช่วยเหลือแนะนำครูที่จะทำการวิจัยในชั้นเรียนด้วย

เงื่อนไขเหล่านี้เป็นเงื่อนไขหลักที่จะบอกได้ว่าครูผู้สอนจะสามารถทำวิจัยในชั้นเรียนได้หรือไม่ และทำงานวิจัยได้อย่างมีคุณภาพหรือไม่ คำถามผมจึงมีว่า “เวลาเราพูดถึงถึงการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอน เราเคยคิดถึงถึงเงื่อนไขเหล่านี้หรือไม่เพียงใด?” ผมไม่คิดว่าความตั้งใจดีแต่เพียงอย่างเดียวจะก่อให้เกิดการทำวิจัยในชั้นเรียนได้จริง หรือแม้ทำได้ก็เป็นการทำประเภทสักแต่ว่าทำแบบเดียวกับการทำวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอกในหลายมหาวิทยาลัยนั่นเอง ซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไรที่แท้จริงนอกจากทำไปเพื่อให้ได้ปริญญา เพราะไม่มีใครอ่านวิทยานิพนธ์นั้นอีก หลังจากการสอบปากเปล่า ถ้าเราไม่ระมัดระวังให้ดีและมีการจัดกลไกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขดังกล่าว การพูดถึงการวิจัยในชั้นเรียนก็เป็นเพียงการพูดแบบตีฝีปากของนักวิชาการกำมะลอและนักบริหารการศึกษาประเภท Do-Nothing-Manager นั้นแล

4. คุณค่าของงานวิจัยในชั้นเรียน

ธรรมชาติของงานวิจัยในชั้นเรียนมีลักษณะทั้งคล้ายเหมือนและแตกต่างจากงานวิจัยประเภทอื่น มุมมองเกี่ยวกับคุณค่าของงานวิจัยในชั้นเรียนจึงมีความแตกต่างกันในบางประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณค่าของการวิจัยอยู่ที่ “หลักฐาน” (evidence) ของการทำวิจัย การทำอะไรอย่างเป็นเหตุเป็นผล ตรงไปตรงมา และจะนำไปสู่ข้อยุติได้โดยไม่ต้องทะเลาะกัน ต้องมีหลักฐานชัดเจน เช่น ประเด็นการถ่ายโอนครู ควรมีการทำวิจัยเพื่อศึกษาข้อดีข้อเสียให้ชัดเจนเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของโรงเรียนที่อยู่ในการดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มากกว่าจะได้แย้งกันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางการเมืองหรือผลประโยชน์ของกลุ่ม การที่เริ่มด้วยข้อโต้แย้งที่ว่าอยากโอนหรือไม่อยากโอนด้วยความเชื่อว่าโอนไปแล้วจะดีหรือไม่ดีกว่าเดิม ตามประสบการณ์และความรู้สึกของตนเอง โดยไม่มีข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ไม่อาจนำไปสู่ข้อยุติที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องด้วยได้

2. การทำวิจัยในชั้นเรียนผู้ทำวิจัยต้องศึกษาค้นคว้าอย่างมากโดยเฉพาะการอ่านอย่างต่อเนื่อง และต้องอ่านให้กว้างกว่าวิชาชีพของตน เพราะผู้ทำวิจัยอาจต้องการความรู้ด้านจิตวิทยา ด้านสถิติเด็กหรือด้านกฎหมายต่าง ๆ เป็นต้น การทำวิจัยของครูอาจต้องการ ทั้ง Knowledge และ Explicit Knowledge เพราะจะช่วยให้เราตีความข้อมูลได้สอดคล้องกับความเป็นจริง

3. การทำวิจัยในชั้นเรียนต้องทำให้เป็นวัฒนธรรมชั้นเรียน (Classroom Culture) วิจัยในชั้นเรียนถือว่าเป็น micro research คือเป็นวิจัยขนาดเล็ก เป็นการวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research Methodology) ซึ่งมักจะใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Mode of Data Analysis) เพราะหลักของวิชาสถิติไม่อนุญาตให้ทำวิจัยที่จำนวน n/N น้อย ๆ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะ เป็น unique case

4. คุณภาพการศึกษามีได้มีเฉพาะด้านวิชาการ (academic aspect) แต่มีด้านที่ไม่ใช่ วิชาการด้วย (non-academic aspect) และในส่วนของคุณภาพที่ไม่ได้เป็นวิชาการ เรื่องของ ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) หรือจินตนาการ (imagination) เป็นคุณภาพที่สำคัญมาก ด้วยเหตุดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ตีความข้อมูลอาจต้องทำให้ครอบคลุมทุกมิติ

5. ในความเห็นส่วนตัวของผม เป้าหมายการทำวิจัยในชั้นเรียนไม่ควรเป็นการทำเพื่อขอ ตำแหน่งวิชาการ แต่ควรมีเป้าหมายเพื่อกระบวนการเรียนรู้และนำมาปรับปรุงกระบวนการเรียน การสอน/กระบวนการเรียนรู้แต่เพื่อให้กำลังใจและเป็นการสนับสนุนให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนมากขึ้น ผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและการนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาระบบการเรียนรู้และการแก้ ปัญหาที่เกิดขึ้น ควรได้รับการยอมรับยกย่องชมเชยและควรได้แต้มพิเศษในการขอความดีความ ชอบประจำปีหรือการเลื่อนตำแหน่งด้วยก็ย่อมได้

5. การประเมินผลงานวิจัยในชั้นเรียน

การประเมิน “ผลงานวิจัย” ของครู ให้ประเมินที่ “Reflection” ของผลงาน นั่นคือดูที่ คุณภาพมาตรฐานการศึกษา โดยเฉพาะดูที่ผลลัพธ์คือตัวเด็ก เพราะฉะนั้นการประเมินผลงานวิจัย ก็จะเป็นการประเมินกลุ่มครูที่เกี่ยวข้อง ผู้ประเมินงานวิจัยของครูอาจเป็นศึกษานิเทศก์ นักประเมิน ภายนอก นักวิชาการที่รู้เรื่องการเรียนการสอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีใช้พิจารณาจาก “รายงาน การวิจัย” เป็นชิ้น ๆ ไม่ว่าจะหนักหนาแค่ไหนก็ตาม

ตัวบ่งชี้ของผลงานวิจัยก็ต้องเป็นตัวบ่งชี้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ถ้างานวิจัยในชั้นเรียนทำ วิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องวิชาการ (academic) เช่น ผลลัพธ์การเรียนรู้ของเด็ก ก็ควรดูว่ามีพัฒนาการ (improvement) เพิ่มขึ้นหรือไม่ ถ้าเป็นงานวิจัยที่ไม่ใช่ประเด็นเชิงวิชาการ (non-academic) ก็ควรใช้ตัวบ่งชี้ที่เป็น non-academic เช่น เด็กมีความประพฤติดีขึ้น/เปลี่ยนไป เป็นต้น

ตามความคิดของผม คุณภาพของงานวิจัยในชั้นเรียนควรพิจารณาผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่ ครูมีการใช้กระบวนการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียน 4 ประการ

1. **ความสอดคล้องของโจทย์วิจัยกับปรากฏการณ์ในชั้นเรียน** ควรมีการตรวจสอบว่า โจทย์วิจัยที่ทำการศึกษาคือสอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน

2. **การใช้ผลการวิจัย** ควรมีการตรวจสอบว่าหลังจากที่ครูทำวิจัยเสร็จ ได้มีการนำผลมา ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเนื่องหรือไม่

3. **สัมฤทธิ์ผลของการใช้ผลวิจัย** ควรมีการตรวจสอบว่าหลังจากที่การนำผลไปใช้แล้ว ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นเช่นใด

4. กระบวนการทำวิจัย (Methodology) ควรมีการตรวจสอบว่าครูมีการทำวิจัยเป็นทีม (teamwork) หรือไม่ เนื่องจากการทำวิจัยเป็นทีม การทำวิจัยแบบร่วมมือรวมพลัง (collaboration) จะทำให้การพัฒนาการเรียนจะเป็นแบบองค์รวมมากขึ้น นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาวิธีวิทยาการวิจัย (methodology) ว่ามีความเหมาะสมเพียงใด สอดคล้องกับโจทย์วิจัยเพียงใด

จากมิติที่ใช้ในการพิจารณาคุณภาพของงานวิจัยในชั้นเรียนที่กล่าวมาข้างต้น วิธีการที่ใช้ในการประเมินคุณภาพการปฏิบัติงานของครู หรือการประเมินคุณภาพของงานวิจัยของครูจึงควรใช้การสัมภาษณ์ครู การสังเกตในห้องเรียน การอ่านเอกสารของครู มากกว่าจะพิจารณาจากหลักฐานการทำวิจัยจากรายงานผลการวิจัยที่ครูจัดทำขึ้นนำเสนอเป็นผลงานวิชาการ ข้ออันตรายที่ควรระวังคือความเข้าใจที่ว่า “การทำวิจัยในชั้นเรียนไม่ใช่เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้หรือพัฒนาการศึกษา แต่ทำเพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการ” ต้องเร่งสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนว่า “การทำวิจัยในชั้นเรียนคือกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนและผู้ทำวิจัย” **และการพิจารณาถึงคุณภาพของครูผู้สอนก็ควรพิจารณาดีกว่าผลงานวิจัย แต่ควรพิจารณาด้านอื่นประกอบด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องวัฒนธรรมการเรียนรู้ของครู ถ้าครูเป็นประเภท The Teachers that learn ก็ย่อมมั่นใจได้ว่าครูผู้นั้นมีคุณภาพค่อนข้างแน่ และต้องเข้าใจว่า Classroom research is not the activity that promotes professional teachers, it is in fact for the promotion of learning process.**

